

PÉTER I. ZOLTÁN

Ady Endre szanatóriumi szerelmei

Ezerkilencszáztizenhárom tavaszára Ady komoly gyógyításra, szanatóriumra szorul. Ekkor Lajos öccse és a régi barát és mecénás, Hatvany Lajos leviszik a Graz melletti Maria Grün szanatóriumba. Rövidesen javul az állapota, a nők pedig valósággal körülrajongják. Altnőder Endréné, a költő régi váradi ismerőse szerint – akit úgyszintén az itteni szanatóriumban kezeltek – a fiatal nők szinte versenyeztek a költő kegyeiért.

Ezek között a szanatóriumbeli rajongó nők között, akik a híres költőt ostromolták, három komolyabb, a lírájában is nyomot hagyó szerelme akadt: a pesti Machlup Henrikné Zwack Mici, aki a Mylitta nevet kapta a költőtől, a temesvári Weisz Ferencné Kossak Aranka, akit csak Kicsinek neveztek, és Ady versében „kis, kék dereglye”-ként szerepel, és nem szabad elfeledkezni a váradi Sándor Lászlónéről, Bella asszonyról sem, akit egyszerűen Nyanyucinak szólít Ady.

Fehér Dezső is a szanatórium lakója volt, de április első hetében hazatért a Maria Grünből Nagyváradra. Ady április 18-án írt levelében egyebek mellett arról számol be barátjának, hogy: „...fene jól kezdem itt magam érezni. Ez – sajnos – nálam ez idő szerint komolytalanságokban, udvarlásban, kocsizásban, szóval derült léhaságban nyilatkozik meg – még mindig. [...] Hiányozni bizony nagyon hiányzol nekem, s minél több új ismerős úr és csimpaszkodó hölgy kerül, annál inkább. Forenbacher – az orvos – már erősen készül, hogy szétűt a társaság között, amely miatt sem dolgozni, de még olvasni sem igen van időm...”

Miután Fehér Dezső hazatért, a feleségét küldte ugyanoda gyógykezelésre. Erre az asszony később így emlékezett: „Amikor hatheti gyógykezeltetés után az uram hazajön

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

Maria Grünből, engem beszél rá, hogy utazzak oda egy kis diétás kúrára. Azért is ajánlotta ezt – vallja be –, mert Ady mellé kell valaki, aki a tanár utasításaira lépten-nyomon emlékezteti; főként aki az ivástól visszatartja.”

Május elején érkezett meg Fehérné Maria Grünbe. Az alábbiakban Fehérnének Adyval kapcsolatos emlékeit ismertetjük: „Hat hétig maradtam akkor Maria-Grünben, és jóformán minden időmet Ady társaságában töltöttem. [...] Léda kilenc éve után most kiélvezi szabadságát, férfiszeszélyét, és ami ezzel jár... Nagy élet folyt ott általában akkoriban; gondolom az a néhány, múlt háborút előző

év volt a szanatórium fénykora. Nemcsak a gyógyintézetet, de az egész gazdasági berendezést is maga az igazgató főorvos vezette, a bécsi születésű dr. Stichl. [...] Természetesen nem zárhatom le a grüni beszámolást nők nélkül. Mert se bort, se ételt, se cigarettát nem fogyasztott Ady számottevően Stichlék fedele alatt. De nőt – annál többet! Aminek – be kell ismerjem – elsősorban a nők voltak okai.

Alig utazott el az a szép pesti úriasszony, akit Mylitta néven örökített meg verseiben, s aki akkor ment, amikor én jöttem, egy nappal utánam megérkezett valaki, kit Ady hamarosan »kis, kék dereglyének« nevezett. Mert kék volt a kedvenc színe, búzavirágkék, ilyen volt a ruhája, pongyolája, papucsja, kendője. Magyar vidéki városból került oda, apja jómódú fényképész, ura banktisztviselő volt. Nem lehetett több tizenkilenc évesnél, de már két éve asszony, és gyermektelen maradt. Törekeny, vékony kis teremtés volt, barna hajú, bájos arcú, fitos orrú. Mozgékony volt, könnyed, és folyton fecsegő. Maria Grünbe mégis idegesség címén és hízőkúrára került. Adynak tetszett a »kicsike«, már csak azért is, mert oly fiatal és könnyed volt, és első perctől nagyon udvarolt neki, de csak úgy, ahogy az ilyen szanatóriumi ismeretséghez illik. Egy teljes hónapig – májuson át – a kis dereglyéé volt mindenben az elsőség. Pedig járt ám velünk állandóan más nő is. Az egyiket, emlékszem Adélnak hívták, bécsi autógyáros felesége volt, magas tagbaszakadt, szőke, humoros és évődő, mi több: legényesen söröző. Ő képviselte körünkben a »fesche Weanerint«. Egy másik

Sanatorium Maria-Grün bei Graz

A Maria Grün-i szanatórium

asszonyra is emlékszem, aki szívesen karolt belé Adyba: egy dúsgazdag, kreol bőrű, gyönyörű termetű, harmincöt éves osztrák »hisztérika« volt. [...] Ez a hölgy is, a kedélyes bécsi Adél is szívesen lettek volna Ady múzsái, és talán szövődött is köztük némi titok, de versig sohasem ért meg velük a helyzet.

Egyébként június elején érkezett Maria-Grünbe az az asszony, akit Ady később »Nyanyucinak« becézett, nem a kora, de anyáskodó hangja és viselkedése miatt. Ahogy feltűnt az az újabb szépnek mondható pesti asszony – akit ott morfiumelvonó kúrára fogtak –, Ady elkezdett vele foglalkozni, mire a kis kék dereglye féltékeny lett. Most gabalyodott csak igazán Adyba a kis fitos. Ennek azonban a hazulról engedélyezett tartózkodási ideje lejár, az ura türelmetlenül sürgönyöz érte, ő nem mozdul. Válast emleget, és kijelenti: ő kitarat Ady mellett, és marad. Ady mosolyogva veszi tudomásul »a kis nő szerelmi problémáját«, titokban kissé megijed, de kifelé lovagiasan állja a helyzetet. Reméli, hogy Stichl majd segít a bajon. Segített is. Sürgönyt küld az urának, vigyék haza az asszonykát, mert annak most már otthon a helye, ő elbocsátja. Így sikerlik végül is csüggedt vitorlával haza a kis kék dereglye.

Alig megy el, én aggódva látom, hogy »Nyanyuci« túlságosan jó néven veszi Ady lankadatlan udvarlását. Én a nagyváradi származású »Nyanyucit«, Sándornét régebbről ismerem – szegről-végről még roko-

nom is –, jó feleségnek, két gyermek szerető szívű anyjának láttam. Ismerem bihari földbirtokos szüleit, ismerem urát. [...] Grüni tartózkodásom utolsó napjaiban sajnálatomra azt kellett tapasztalnom, hogy Sándorné valóban beleszeretett Adyba. Annyi anyáskodó, féltő szeretettel vette körül, mint senki az asszonyok közül, s ahogy idővel maga Ady is állította róla. Én június közepe táján hazautaztam Maria-Grünből, Ady és Sándorné kis ideig még ott maradt. Azután Ady hazament Mindszentre, Sándorné pedig családi otthonába. De a levelezés fennmarad közöttük – és Sándorné ragaszkodik szerelméhez. Családja és ura váltig próbálják,

hogya a megmakacsodott asszonyt jobb belátásra bírják. Az nem hajlik józan szóra, Sándorné ura még ebben az évben – mértéktelen morfi-umélvezet következtében – beteg lesz, súlyos állapotban szállítják zárt intézetbe, feleségéről ezek után férje családjának kellene gondoskodni – ami csak természetes –, ha végérvényesen lemond Adyról. »Nyanyucik« ebbe nem egyezik bele, inkább lemond a tartásdíjról és lassan eladogatja lakberendezési tárgyait, szőnyegeit, ezüstjeit, csak hogy fenn-tarthassa kapcsolatát Adyval.»

Fehérné visszaemlékezését kiegészíti Altnőder Endréné írása is, aki szerint Adyt „a nők valósággal körülrajongták. Boldog volt, akivel, ha csak a dél-előtti uzsonnánál is, leült sörözni. Hát még az, aki állandóan közelében volt! És ilyen volt egy nagyon szép, barna, fiatal nő, aki mindennap, dél-előtt, kúra után, sőt ebédnél és dél-utánokon is minduntalan együtt volt vele, még bizalmas téte a téte-ben Ady földszinti szobájában is. Egy alkalommal az ebédhez együtt jöttek Ady szobájából. A nő – sajnos, a nevére nem emlékszem – nagyon boldogan, kezében egy verssel teleírt fehér papírt lobogtatott széles gesztussal, s hogy mindenki hallja, ezt kiabálta: – Ezt a szép verset én ihlettem! Ezt én ihlettem!...” Az Altnőderné által említett fiatal nő viselkedése és leírása alapján Weisz Ferencné, a Kicsi lehetett.

Fehérné szerint Adynak a Maria Grün-i szanatóriumban az első nagy kalandja Machlup Henrikné Zwack Micivel volt, azzal a 24 éves, kétgyer-

mekes fiatalasszonnyal, aki szerepet kapott nemcsak életében, hanem költészetében is. Ő volt Mylitta, a költő mintegy harminc versében. A *Ki látott engem?* kötetének *Őszi, piros virágok* ciklusát is az asszonynak dedikálta: „*Mylittának, a legpogányabb nőnek és istennőnek s annak a Mylittának, aki éppen a legszeretőbb és legszerettetőbb*”.

Mylittáról írta Bölöni: Maria Grünben „a kis női csukák” után különben is jön valaki, aki iránt Ady komolyabb érdeklődésre gyúl, sőt azt vallja, hogy szerelmes. Reménytelen szerelmének tárgya egy Maria Grünben időző pesti asszony, akit Mylittának keresztelt el, s akit a hozzá írt verseivel nemsokára bevezet az irodalomtörténetbe. Hogy ez valóban így lehetett, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az asszonynak a szanatóriumból való elutazása után Ady még Boncza Bertának is elpanaszolta levélben: „*Nagyon elárvultam, valaki itt volt, s elment.*” Nagyjából ebben az időben jelent meg a *Nyugatban* két Mylitta ihlette vers: *Feleselés egy asszony-verssel; És mégis kikiáltom*. Az előbbi idézzük: „*Sudár fa állott, óriási, / Tavasz delén a napsütésben...*” // *Nézd, virágzom, nézd, hogy süt a Nap, / Virágaimmal érted késtem. // „Szeszély-asszony hanyag keze, szél / Belekapott kopott galyba, virágba...” // Királynét várt s csak most érkezted, / Ez a fa az erdők királya. // „Volt két virág más másik ágról / De egy volt szirmuk s kelyhük színe...” // Van egy víg, rózsás csók-ravatal / S két élő-vágyó kiterítve. // „Két fáradt virág más-más ágról, / Pihegve egymás mellé hulltak...” // Most kezdődik csak a történet, / Királyném, felejtjük a Multat. // „Tudták jól, hogy röpi az Idő / S övék csupán egy pillanatja...”*» // *Mienk a Nap és mi megállást / Parancsolunk a nyári Napra. // „És szomorúság volt a nászuk, / Tiszta, édes, bánattal telve...” // Ez lesz a világ legbékületbb / És legfejedelmibb szerelme.*

Mylitta 1913. május 2-án hagyja el a szanatóriumot. Első levelét ekkor írja, ebben az ígéri, hogy a távolból is örködni fog Ady fölött: „Megfogom a kezét, ha úgy akarja és a barátja leszek. Tudja, és érezze – ha nem is lát –, hogy figyelem az útját, hogy vigyázó, örködő szemekkel kísérem a lépteit. A lelkiösmeretének a lelke akarok lenni, hogy megdobjanjon, ha az Életnek sok-sok kísértése túl erős, hogy visszarántsa, ha alcohol vagy egyéb örvények nyílnának, és hívnák biztatólag. A szívében akarok lenni, hogy csak jó legyen,

bátor és erős...” Ezt követően még közel egy éven át leveleztek.

Bár barátságuk komoly és mély volt, Mylitta, ez a szép szőke nő igen tartózkodóan, diszkréten viselkedett, s bár ostromolta Ady, de reménytelen szerelemmel. Azt nem ellenezte az asszony, hogy később Pesten többször is találkozzanak, s e titkolózóbujkáló szerelemnek, amely inkább csak az asszony kíváncsiságát és hiúságát elégítette ki, az utókor számára egyetlen eredménye lett: a Mylitta-versek sora.

Már eltávozott Mylitta Maria Grünből, amikor megérkezett oda Ady régi váradi barátja, ismerőse, Wertheimstein Viktor. Ady sokat áradozott neki Mylittáról, és panaszkodott, hogy mennyire hiányzik neki.

„Finom, kulturált asszony – és mint sóhajtván mondta Ady –: megközelíthetetlen!” Elmondta még barátjának, hogy Mylitta hideg volt és fölényes, de okos és gyönyörű; majd bevallotta: megzavarta az asszony. Leírta selymes szőke haját, álmodozó kék szemét, ringó járását. Wertheimstein Viktor is úgy tudta, hogy Ady az év végén még találkozott az asszonnyal Pesten, de addig is másokkal vigasztalódott Grünben. Volt kivel...

Az első szanatóriumbeli fiatal asszonyka, akivel Ady „vigasztalódott”, Weiszné Kossak Aranka volt. Fehér Dezsőné a fiatalos, törekeny Arankát látva azt írta: nem lehet több tizenkilenc évesnél. Nos, annál valamivel több, 23 éves volt, bár ennek nincs sok jelentősége.

Kossak Aranka, a Kicsi 1913. június 26-án utazott el, Sándor Lászlónéval egyszerre, nem úgy, ahogy azt Fehérné mesélte. Ha hinni lehet Sándornénak, Adynak nagyon fáj a távozásuk... Az utazás előtti napon még a szanatóriumban írta meg Ady a *Nyugat* július 1-i számába három versét, köztük a *Kis, kék dereglyét*. Ezzel a szép költeménnyel ajándékozta meg búcsúzásul a törékeny temesvári asszonyt: *Kicsim, holnap már elméssz s itt marad / A Halálból egy oly kicsiny darab, / Amennyi voltál nekem: / Cirógató, édes asszonyfiók / S csókoló ellenségem. // Kis, kék dereglyém, várnak a vizek. / Csókokat adtál s nem tudtad, kinek / Adod majd igaz párját. / Vasútkocsidban megigazítom / Siratón, hajh, a párnád. // Suta és tarka emberek között / Be jó volt itt a te kék köntösöd, / Kis, fitos,*

*Machlup Henrikné Zwack
Mici, Ady Mylittája*

kék dereglye, / Majd a nagy-nagy örvényes vizeken / Jussak tán az eszedbe. // Most multam falják éhes, bús habok / S jelenemet eljövő pillanatok. / Megcsókolom kis orcád, / Hogy új csókok s új pirok azután / Irigyen bitorolják. // Jaj, csak kis szerelem az, ami öl, / Készülj, kicsim, a gőzös már füttyöl / S haldoklik szíviünk kedve: / Csókos és boldog álmodkat vigyél, / Édes, kis kék dereglye.

Kinek adja majd a fiatalasszony az eddig a költőnek adott csókok igaz párját? – kérdi versében Ady, de át is engedi azt vélt utódjának, mivel nem tervez Kicsivel közös jövőt, tisztában van azzal, hogy e rövid idillnek nem lesz folytatása. Kicsi Ady búcsúversét olvasva sem értette meg, hogy a költő szemszögéből kapcsolatuknak vége szakadt.

Az Adyhoz írt első levele Budapestről 1913. június 27-én: „Adykám, édes, Nyanyával szerencsésen megérkeztünk, mondhatom, ronda egy út volt, folyton bőgtünk, mint a gyerekek. Az ördög vigyen el, minnek is kerültél közzénk, folyton az a kócos, csúf fejed van előttem. Ma Herczl tanárnál voltam, operációra semmi szükség nincsen. Holnap szombat d.u. megyünk Temesvárra, és jövő héten szombaton megyek Herkulesfürdőre 5–6 hétig. Bizony isten úgy hiányzol, mert tudod, Adykám, még sokkal jobban utállak, mint ahogy utáltalak. Ezek után remélem írsz nekem jövő hét szombatra Temesvárra, és eljössz, ha végigkóboroltad az említett városokat, Herkulesfürdőre. Meddig maradsz Grünben? Menj el Bandikám, minél előbb, mert most már

Maria-Grün bei Graz.

nemcsak hogy nem használ, de árt, azután nem akarom, hogy ott legyél, ha én nem vagyok ott. Tehát fejezd be körutadat hamarosan, és gyere húgod és feleségedhez. Mégiscsak egymáshoz illőek vagyunk némely tekintetben, és nem lehetek sokáig nélküled, Te utálatos moszatos! ...Isten veled, Bandikám, soraidat várja szerető Húgod”

Egy bizonyos: Ady nem utazott se Temesvárra, se Herkulesfürdőre. Hogy válaszolt-e erre a levélre, nem tudhatjuk, azt ellenben igen, hogy júliusban a „Kicsi” több szerelmes levelet is írt a költőnek, arra panaszkodva, hogy nem tud nélküle élni, nem kell neki senki más, és férje féltékenykedik. Októberben sikerült Budapestre utaznia és találkoznia Adyval. Későbbi leveleiből arra lehet következtetni, hogy Ady házassággal hitegette, ugyanis október utolsó napján levelében azt kérdi: „Adykám, fenntartod azt a megállapodást, mely közöttünk fennáll?” Majd novemberben: „Megígérted, hogy kitarasz mellettem... Férjem már kezd mindenbe beleegyezni...” December 1-én: „Őrülden szeretlek...” Ady válaszlevelei nem ismertek.

Az asszony időközben megbetegedik, 1913 őszén gyomorműtéten esik át. Ady Nyanyuci társaságában meglátogatja a Szent János-kórházban. A következő év elején súlyos idegbajjal ágynak esik, amiről áprilisban levélben számol be Adynak. Utolsó ismert levelét 1914 júniusában küldi Ady-

nak, ebben egyebek mellett az szerepel: „Minden szép és jó volna, ha csak te is itt volnál, azaz mellettem lehetnél – nem is – együtt lehetnénk, az az igazi kifejezés...”

Ady ekkor már eljegyezte Boncza Bertát, Kicsivel a kapcsolata megszakadt, de egy darabig még figyelemmel követte a kis, kék dereglye sorát. Július 6-án azt írja Nyanyucinak: „a temesvári Kicsi írt egy rövid levelet, megint vágják a beleit szegénynek, szegény, szomorú, kedves, kis állat...”

Komolyabb, hosszan tartó kapcsolata Adynak Sándor Lászlónéval volt, azt követően is, hogy a költőt egyre szorosabb szálak fűzték Boncza Bertához. Ady később össze is ismertette Csinszkát az asszonnyal. Közvetlen kapcsolatuk a csucsai eljegyzésig tartott, de továbbra is érintkezésben maradtak, és Nyanyuci anyás szeretete Csinszkát is megnyerte.

*Maria Grün egy közeli
dombról nézve*